

Flygter de unge væk fra landdistrikterne?

Lidt af historien om, hvordan Andelsdanmark blev udgrænset som Udkantsdanmark, samt de nutidige konsekvenser heraf

Temanummer: Danske grænser

Udkantsdanmark toppede i medierne i 2010, men begrebet dominerer stadig. Tendensen til, at 'småt er godt' er blevet til 'stort er velgjort', blev forstærket af 2007-Kommunalreformen, der bidrog til 'udkantiseringen' i mange storkommuner, herunder et 'moderne stavnsbånd' – se blot de mange, permanente Til salg-skilte. Flest unge flytter til de større byer, hvilket til gengæld har skabt sammenklumningsproblemer. Førhen var det nærmest omvendt. Andelsbevægelsen voksede sig stærk på landet, og kronen på værket var systemskiftet i 1901. Men hvordan opleves den indre grænse i dag af unge fra den såkaldte udkant? Mine interviews med 25 unge

fraflyttere fra Lemvig Kommune viste, at Udkantsdanmark for dem ikke havde en negativ klang. De værdsatte de stærke lokalsamfund og den vestjyske mentalitet. Mange af dem boede i 'Lemvig-kolonier' i de store byer. Mange overvejede at vende tilbage til Vestjylland, hvis det rette job skulle vise sig. Så måske er Udkantsdanmark 'æ så ringe endda'? Derfor vil jeg i denne artikel besvare disse spørgsmål på baggrund af en undersøgelse i Lemvig Kommune, jeg foretog i 2012. Datagrundlaget er telefoninterviews med 25 tilfældigt udvalgte unge fraflyttere fra Lemvig kommune i alderen 20-33 år. Heraf var 12 taget til Aarhus, København eller Aalborg for at studere.¹

Siden 1992 har der i de danske medier været talt om et såkaldt Udkantsdanmark. Som oftest har dette B-Danmark meget negative konnotationer, hvilket yderligere bidrager til 'udkantiseringen'. Denne diskurs kulminerede i medierne i 2010 og er stadig dominerende. Men oplever unge, der er flyttet fra den såkaldte 'udkant', at de kommer fra en udkant af Danmark? Hvorfor flytter de væk fra deres hjemegn? Og overvejer de overhovedet at flytte tilbage? Dette ved vi ikke meget om. Derfor vil jeg i denne artikel besvare disse spørgsmål på baggrund af en undersøgelse i Lemvig Kommune, jeg foretog i 2012. Datagrundlaget er telefoninterviews med 25 tilfældigt udvalgte, unge fraflyttere fra Lemvig Kommune i alderen 20-33 år. Før denne case vil jeg dog først se på problemstillingen i et større, historisk perspektiv, hvor et levende, driftigt Andelsdanmark siden midt 1960'erne i tiltagende grad er blevet udgrænset som et ulandsagtigt Udkantsdanmark.

Vil de unge overhovedet bo på landet?

1965-2020: Fra Småt er godt til Stort er velgjort og Det moderne stavnsbånd

Vi er groft sagt gået fra 'småt er godt' til 'stort er velgjort'. Og vi er gået fra, at 'der er så dejligt derude på landet' til 'det er så nedern derude på landet'. Det sidste ved enhver forælder, der har oplevet sine teenagebørn flytte fra den landlige hjemstavn ind til storbyen.²

GUNNAR LIND HAASE SVENDSEN

professor, Institut for Sociologi,
Miljø- og Erhvervsøkonomi,
Syddansk Universitet, Esbjerg,
glhs@sam.sdu.dk

Denne udvikling har egentlig været i gang siden midten af 1960'erne. På det tidspunkt begyndte man for alvor at tale om de såkaldte strukturændringer inden for landbruget. Dette mærkværdige væsen – *Strukturændringerne* (med stort S, for det blev – og bliver stadig – opfattet som en slags naturlov) bidrog kraftigt til, at levende, andelsbaserede landsbysamfund hastigt afvikledes i de følgende årtier.

På samfundsplan kulminerede centraliseringsdiskursen og -agendaen med kommunalreformen i 2007. Sidenhen har vi været vidner til en *dobbelturbanisering*: De største byer har vokseværk, mens de 'efterladte' borgere i landdistriktsområderne samler sig i kommunernes centerbyer. Denne udvikling er blevet yderligere forstærket af to ting. For det første er mange offentlige serviceydelser blevet nedlagt i de tyndest befolkede områder, som f.eks. sygehuse, lægehuse, folkeskoler, biblioteker, uddannelsesinstitutioner, kaserner, domstole og landbetjente. For det andet er der opstået det fænomen, man kunne kalde for *Det moderne stavnsbånd*. Mange tør simpelthen ikke købe et hus i tyndt befolkede områder, fordi man er bange for at komme til at sidde tilbage med sorteper: At man ikke kan sælge sit hus. Flere steder er det endda sådan, at det er svært at optage huslån i disse områder. Hermed har potentielle købere reelt ikke mulighed for at købe deres drømmehus her, hvilket kun yderligere forstærker 'stavnsbåndet' i en ond spiral.

På samfundsplan kulminerede centraliseringsdiskursen og -agendaen med kommunalreformen i 2007. Sidenhen har vi været vidner til en dobbelturbanisering: De største byer har vokseværk, mens de 'efterladte' borgere i landdistriktsområderne samler sig i kommunernes centerbyer

For at gøre ondt værre er den ensidige centralisering, servicenedlæggelserne, Det moderne stavnsbånd, afvandringen og de deraf følgende sammenklumpningsproblemer i byerne (på økonomisprog kaldet 'agglomerationsproblemer' i form af støj, forurening, trafikkaos, høje boligpriser, smitterisiko mv.) desuden blevet ledsaget af en forfaldsdiskurs om landdistrikterne, der kan sammenfattes som *Udkantsdanmark*.

Unge bosætning: Fra lokalsamfundshøvdninge til stedshierarkisk distinktion

Tydeligvis bliver de unge påvirkede af disse ting – det ved enhver af os, der bor på landet. Hvis vi tillige er midaldrende, har de fleste af os oplevet, at vore teenagebørn er flyttet bort, primært ind til de større provinsbyer samt Aarhus og København. Ifølge Danmarks Statistik steg folketallet i byer med 100.000 borgere og derover i perioden 2010-19 således med 36,3 pct. inden for aldersgruppen 20-24 år, mens stigningen i aldersgruppen 25-29 var på 39,4 pct. Endnu større var stigningen i byerne mellem 50.000 og 99.999, nemlig på

54,4 pct. inden for aldersgruppen 20-24 og 67,2 pct. inden for aldersgruppen 25-29. Flugten fra landet er således overvejende de *unges* flugt fra landet.

➤ Øverst i det nutidige stedshierarki finder vi 'fancy' storbyer som New York, Berlin og Barcelona. Denne sidste, sublime selvrealisering er det dog kun de færreste af de unge, der opnår. Det urbane liv i højeste potens

Hermed er det som sagt blevet lidt *nedern* at blive i den lille by eller helt ude på landet. Det er kedeligt. Der er ingen muligheder. Der er ingen prestige i det. Ja, af nogle unge opleves/fordømmes det som direkte taberagtigt at 'blive derhjemme'. Og det kan endog blive opfattet som en falliterklæring at flytte hjem igen efter endt uddannelse. I dag er 'The Danish Dream' for mange unge at blive 'an urban success'. Hvor før i tiden materiel rigdom, husmoderdyder, foreningsformandskaber, stilling og anseelse i *lokalsamfundet* var det, man stræbte efter, handler det nu om at få prestigefyldte uddannelser i storbyen. Og her er det i særdeleshed cool at være i stand til at *beholde* sit urbane postnummer, helst 8000 Aarhus C eller et af postnumrene i København K. Øverst i det nutidige stedshierarki finder vi 'fancy' storbyer som New York, Berlin og Barcelona. Denne sidste, sublime selvrealisering er det dog kun de færreste af de unge, der opnår. Det urbane liv i højeste potens.

Men *er* det egentlig dette hyper-moderne, hyper-urbane, landboudommen stræber efter? Har de fraskrevet sig alle landboværdier – ja, tør disse unge i det hele taget at *indrømme*, at de kommer fra landet? Og oplever de, der er flyttet fra den såkaldte 'udkant', at de egentlig kommer fra et Udkantsdanmark? Hvilke årsager er der til, de flytter væk fra deres hjemegn? Er det alene på grund af det ovennævnte, stedshierarkiske ræs? Og tænker de på at flytte tilbage på trods af befolkningstilbagegang, forringet offentlig service, ringe karrieremuligheder, risiko for 'moderne stavnsbånd' og forfaldshistorier? Dette ved vi ikke meget om.

Artiklen er opbygget således: Først vil jeg i se problemstillingen i et historisk perspektiv for at opspore, hvordan et Andelsdanmark omkring årtusindskiftet blev udgrænset som et Udkantsdanmark. Dernæst vil jeg i præsentere resultater fra Lemvig-undersøgelsen. Til sidst er der en sammenfatning og diskussion.

Hvordan Andelsdanmark blev til Udkantsdanmark: Afvandring, centralisering og forfaldsdiskurs

Kampe mellem land og by

Udkantsdanmark har imidlertid ikke altid været Udkantsdanmark. F.eks. skriver Martin Andersen Nexø i sine erindringer levende om, hvilken lettelse

det var i 1877 at flytte væk fra en slumlejlighed på Østerbro til huset på Ferskesøstræde 36 i Rønne. Fra rotter, slagsmål, nabostøj og skimmelsvamp til et landbrugslokalsamfund med god plads, frisk luft og smuk natur på Bornholm. Her følte den 8-årige Martin sig lidt mindre stemplet som en 'proletar' uden muligheder for at undslippe den sociale arv – og ghetto.

Det var også på den tid, andelsbevægelsen tog fart i de danske landdistrikter. Det skete først med Hans Christian Sonnes brugsforeningsbevægelse fra 1866. Sidenhen blev andelsmejeribevægelsen i 1882 startskuddet for en lang række andelsbaserede virksomheder inden for landbruget. Snart udbredtes *Andelsdanmark* til enhver landsby og flække over hele landet. På samme måde som Sonne var gået til kamp mod de "klasseprivilegier og monopoler" (Sonne, 1867: 13), købmandsstanden havde tilranet sig i de enkelte provinsbyer i første halvdel af 1800-tallet, ønskede en anden stor 'brugsforeningshøvding', Severin Jørgensen, i begyndelsen af 1900-tallet at samle landbefolkningen til modstand mod de landsomfattende, amerikansk inspirerede *industriringe* i byerne. Denne varefordyrende virksomhed blev opfattet som en skjult og uretfærdig beskatning af forbrugerne, her ikke mindst til stor skade for landbefolkningen.³ Og løsningen var brugsforeningsbevægelse – ja, og i det hele taget andelsbevægelse og folkelig bevægelse på landet inden for alle livets områder.

Omkring år 1900 følte landbobefolkningen – overvejende en bondestand – at den havde løftet sig. Det gælder økonomisk, teknologisk samt i forhold til politisk indflydelse og almindelig, social anerkendelse. Den følte sig så at sige på lige fod med bybefolkningen. De hundrede års klassiske andelstid fra midten af 1860'erne til midten af 1960'erne var i sandhed en storhedstid for befolkningen på landet (Svendsen, 2001). Her lykkedes det først at frigøre sig som stavnsbønder og herefter skabe levedygtige landsbyer gennem udbredt selvorganisering – for til sidst, som kronen på værket, at opnå den politiske magt ved systemskiftet i 1901, hvor bondepartiet Venstre endelig fik overdraget regeringsmagten. Man gik med andre ord fra at være en forarmet udkantsbefolkning til at være en stolt og driftig 'indkantsbefolkning' (se også Bjørn, 1988).

Også inden for kulturlivet kunne dette nye magtforhold mellem land og by spores. F.eks. var det for de "fordærvede københavnere", man i 1899 stiftede Kirkelig Ungdomsforening (K.U).⁴ Og også under Besættelsen røbede land-by modsætningerne sig. Et eksempel er en tale, forfatteren og kulturpersonligheden Jørgen Bukdahl holdt i forbindelse med De samvirkende Landboforeningers dyrskue i 1942. Heri beklagede Bukdahl – der selv var født og opvokset i en landsby på Lolland – de modsætninger, der virkede forstyrrende ind på det nationale fællesskab. "Vi har mange", fastslog han, "men den største er stadig den mellem Land og By og da navnlig mellem Provinsen og København". Men "By og Land mødes", profeterede han så, "og se, Danmark bliver ikke alene større i Sindene, men ogsaa stærkere i Viljen, ubrydeligere i Fællesskabet. Thi *den* bliver stærk, der overvinder Modsætninger" (Bukdahl i Højskolebladet, 1942: 430).

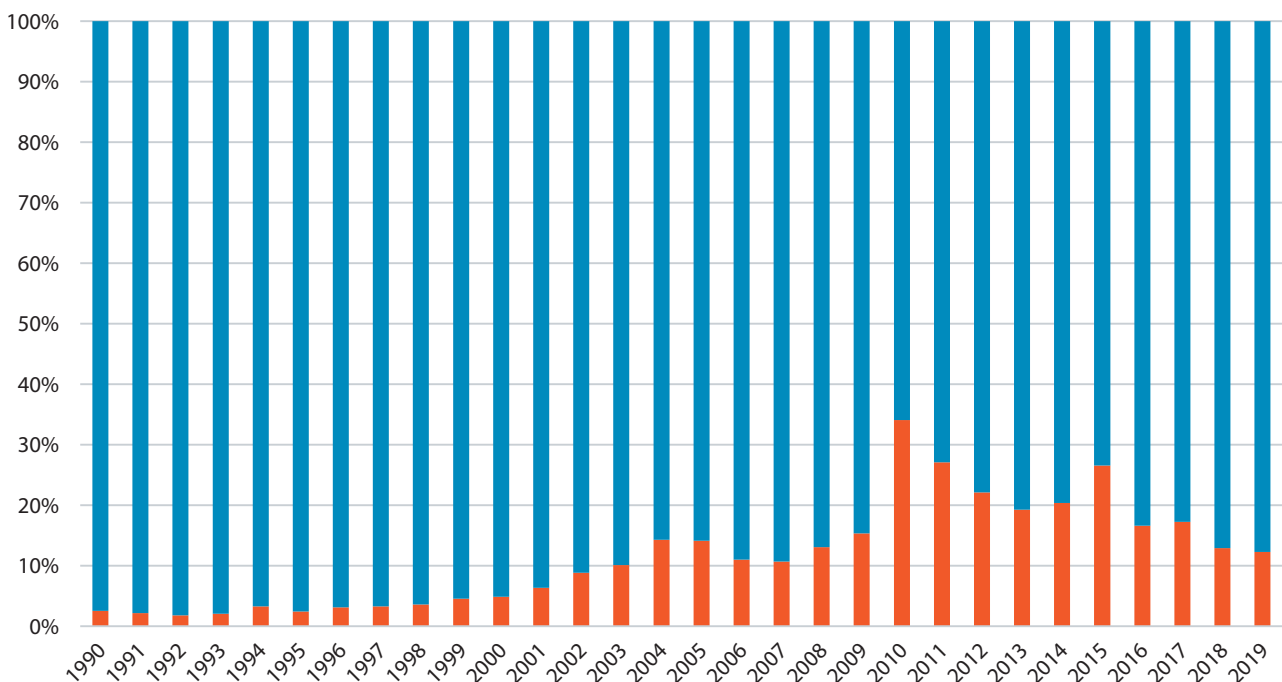
Fra midten af 1960'erne og frem herskede som nævnt *Strukturændringerne* inden for landbruget. Det medførte en tilnærmelsesvis nedlæggelse af landbrugerstanden, der i dag kun udgør en minoritet af befolkningen i landdistrikterne. Og landsbyerne udviklede sig efterhånden til at være funktionstømte og – for nogles vedkommende – attraktionsløse. Afvandringen satte ind. Og omkring årtusindskiftet begyndte man så at tale om et Udkantsdanmark.

Yderområderne bliver til Udkantsdanmark

Ordet "Udkantsdanmark" kan spores tilbage til 1992, hvor ordet var titlen på en anmeldelse af Gorm Rasmussens roman *Den søde grød* (Neergaard, 1992). Imidlertid blev Udkantsdanmark i starten også benyttet om et marginaliseret liv i storbyen – altså en pendant til Martin Andersen Nexøs oplevelse af 'storbylum' i slutningen af 1800-tallet. Et eksempel er en teateranmeldelse af stykket "Nero" på Det Kgl. Teater i Berlingske Tidende i april 1998: "Udkantsdanmark på Det Kongelige" (Dannemand, 1998). Her finder vi 'Udkantsdanmark' i en lejlighed på Nørrebro, hvor tre unge mennesker har isoleret sig i deres "egen selvskabte og voldelige verden". Med Erling Jepsens bøger *Kunsten at græde i kor* (2002) og *Frygtelig lykkelig* (2004) – og filmatiseringerne heraf – kom Udkantsdanmark for alvor på landkortet, overvejende i forståelsen Nedturs- og Fiaskodanmark. 'Udkantiseringen' satte ind.

Figur 1 viser udviklingen siden 1990 i den negative terminologi i medierne (Udkantsdanmark, udkantsområde, yderområde, den rådne banan) set i forhold til den neutrale terminologi (på landet, landdistrikter, landområder).⁵

Figur 1: Udviklingen i negativ (rød) og neutral (blå) terminologi, 1990-2019.

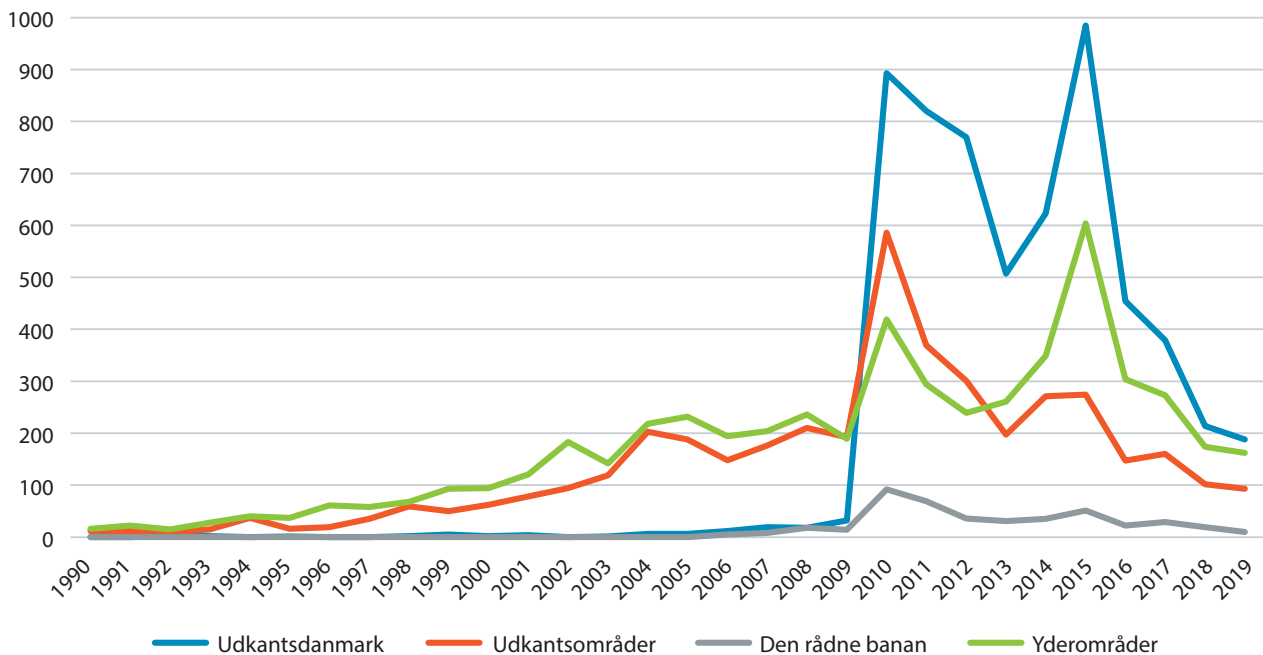

Kilde: Infomedia, alle kilder

Note: Neutral terminologi (blå) er målt som forekomsten af følgende tre udtryk i alle former: Landdistrikt, landområde, på landet. Negativ terminologi (rød) er målt som forekomsten af følgende fire udtryk i alle former: Udkantsdanmark, den rådne banan, yderområder, udkantsområde.

I figur 2 sættes der fokus på den negative terminologi gennem perioden. Jeg har benyttet 8 landsdækkende aviser, der indgår i mediedatabasen Infomedia gennem hele perioden. Som det ses, 'eksploderede' begrebet Udkantsdanmark nærmest i 2010. Den negative terminologi steg igen i 2015 – i særdeleshed udtrykket 'Udkantsdanmark', der kulminerede i dette år. Herefter har den været jævnt aftagende.

Figur 2: Udviklingen i negativ terminologi (absolutte tal), 1990-2019

Kilde: Infomedia, 8 landsdækkende aviser – Berlingske, BT, Ekstra Bladet, Information, JP, Politiken, Weekendavisen og Kristeligt Dagblad.

Når unge flytter fra 'Udkantsdanmark'

Flytteårsager og -mønstre

Helt overordnet taler Andersen og Nørgaard (2018: 14) om økonomiske og sociologiske forståelser af flytteårsager. *Økonomiske* forståelser har fokus på push-pull-årsager, hvor push-faktorer, der skubber folk væk fra en bolig/et område, f.eks. kan bestå i mangel på jobs, herlighedsværdier samt på offentlige institutioner; mens pull-faktorer, der trækker folk til en bolig/et område kan bestå af et godt jobmarked, herlighedsværdier, billig bolig, institutionel tæthed mv. *Sociologiske* forståelser har derimod fokus på livsfaser og sociale relationer, f.eks. i forbindelse med at flytte hjemmefra, etablere familie, blive pensionist mv. Studier viser generelt, at langdistanceflytninger som oftest skyldes uddannelse eller beskæftigelse, mens kortdistanceflytninger ofte skyldes boligforhold (op.cit.: 16).

Hvad angår de unge, finder Andersen og Nørgaard (op.cit.: 12), at der i året 2017 var betydeligt flere fraflyttere end tilflyttere af unge i alderen 17-24 år i yderkommunerne, men et nettooverskud i bykommunerne. "Derimod for-

holder det sig omvendt for så vidt angår de 25-39-årige, hvor bykommunerne har flere fraflyttere end tilflyttere, mens yderkommunerne har flere tilflyttere end fraflyttere i denne aldersgruppe.”⁶ Hvis der her vitterligt er tale om en ny trend, kunne Lemvig Kommune tænkes at have gode muligheder for at trække nogle af sine veluddannede unge ’hjem’ igen.

Hjemstavnsfølelse

Lemvig Kommune er en af de 16 såkaldte yderkommuner i Danmark. Dette ”Bakker og Bølgers Land” har en skøn og unik natur, billige huse, mange stærke lokalsamfund og en smuk og driftig handelsby, Lemvig. Dette til trods er der en vedvarende befolkningstilbagegang, der især skyldes en stor fraflytning af unge. I 2019 kom kommunen under de 20.000 indbyggere, og tilbagegangen 2010-2019 er på lidt over otte procent. Et plaster på såret er det dog, at Lemvig Kommune har fjerdepladsen, hvad angår tilflytning af småbørnsfamilier med mindst én forælder, der har tilknytning til den tilflyttede kommune. Antallet af tilflyttede 0-6-årige med mindst én forælder, der er opvokset i kommunen, udgjorde således i 2018 51 procent (Andersen, 2019).

Noget af forklaringen på de mange tilbageflyttende børnefamilier er ikke kun, at kommunen har ”unge-ambassadører”, men højst sandsynligt også den stærke hjemstavnsfølelse. Hvor stærk den var hos de unge, kom helt bag på mig, der ellers selv er født og opvokset i Vinderup øst for Struer, 35 kilometer fra Lemvig by. Næsten alle interviewpersoner gav således udtryk for den store tilknytning, de (stadig) havde til hjemegnen, lokalsamfundet og i det hele taget det vestjyske. Generelt fremkaldte det mange følelser, når de talte om hjemstavn – herunder den smukke natur, de rolige omgivelser, den trygge barndom og de venner for livet, de havde fået i landsbyer som Bøvlingbjerg, Gudum, Nr. Nissum, Thyborøn og Harboøre. Mange nævnte også, at de savnede deres familie og venner derhjemme.

Et typisk eksempel var en 23-årig fysioterapeutstuderende i Aarhus, Susan, der var født og opvokset i Thyborøn. Hun var stadig tæt knyttet til sin hjemstavn, mødtes til dagligt med mange af sine gamle venner i den århusianske ’Lemvig-koloni’, talte med en stærk, vestjysk dialekt – og syntes i det hele taget at være dybt præget af en vestjysk mentalitet og værdier fra et tæt lokalsamfund: ”Jeg synes, noget af det bedste er ... hele min familie bor der. Jeg er vokset op med at have dem tæt på. Det er nok noget af det sværeste ved at bo langt væk.”

Deres *hjemstavnsfølelse* baserede sig tydeligvis på en særlig, vestjysk identitet, herunder en stolthed over at være vestjyde (”stille og rolig”, ”nede på jorden”, ”humor”, ”imødekomme”). I de ovennævnte lokalsamfund kender alle hinanden, og her findes en særlig, lokal samhørighedsfølelse, der giver sig udslag i, at barndommens vennekreds stadig holder sammen. Ord som ”et hyg-geligt lokalsamfund”, ”tæt”, ”trygt” og ”lille og overskueligt” gik igen. Helle, en 23-årig universitetsstuderende i Aalborg, født og opvokset i Nr. Nissum, kom med denne typiske udtalelse:

”Det er en tryk lille landsby [Nr. Nisum]. Som børn, jamen, der skete jo ikke helt så meget, men alle syntes vi, det var fint. Jeg synes, jeg har haft et rigtig godt socialt liv, da jeg var ung, tæt og overskueligt som barn, fordi... det der med, der er ikke så mange klassetrin, man kan overskue de fleste, hvor de hører til. Og så synes jeg, i gymnasiet, der gik jeg i en rigtig god klasse. Jeg kender alle fra årgangen, en rigtig god ting. Rent socialt, der har jeg haft det rigtigt godt.”

Jan, en maskiningeniørstuderende i Aarhus, der var født og opvokset i Bøvlingbjerg, udtrykte det således:

”Fællesskab. Det er bare sådan, at alle kender alle i Bøvling. Det er der både fordele og ulemper ved. Bare det, at alle kender alle, giver en masse gode kontakter. Og folk passer på hinanden.”

Udkantsdanmark og social status

På et spørgsmål om, om de kom fra Udkantsdanmark, svarede 22 ja og 3 nej. Generelt mente de, kommunen kun var en udkant i *rent fysisk-geografisk forstand*. Her gik udtryk som ”langt væk fra alting” og ”langt ude” igen. Nogle fandt, at kommunen også kunne betragtes som udkant i forhold til mangel på arbejdspladser, lukning af offentlige serviceydelser som folkeskoler, hospital og offentlig transport samt befolkningstilbagegang. Fem af fraflytterne så udkant som noget positivt: ”Et dejligt sted”, ”en god barndom”. Flere var usikre på, hvad ordet egentlig betyder – som f.eks. Nana fra Thyborøn, der svarede, at ”det kommer lidt an på, hvad det ord indebærer”. Og hun fortsatte:

”I det der Gintberg program, så er (...) der det der lokalsamfund, som er lidt for sig selv, men hvor sammenhold ligesom er i højsædet. Samtidig så tænker jeg, med Udkantsdanmark, at det osse er der. Det er svært at komme til og komme fra, og der tænker jeg specielt på sådan en ting som sygehusvæsenet, lukninger”.

Flere nævnte i øvrigt, at de som børn ikke tænkte over, at de boede i en udkant, men at de efterhånden var blevet klar over det – ikke mindst efter, at de var flyttet væk derfra. Flere syntes, Lemvig Kommune i *stigende grad* var blevet en udkant. Et eksempel er 23-årige Ole fra Bøvlingbjerg, der på interviewtidspunktet var universitetsstuderende i Aarhus:

”Jeg har kunnet mærke det inden for det sidste, med sygehuslukninger især, at det er blevet værre. Der er langt til skadestue og ambulance. Og også arbejdspladser – i og med, at fabrikker lukker, bli’r der også længere og længere afstand til arbejdspladser. Jeg tænker osse lidt på sådan noget som: Der er mange tomme huse. Folk bli’r nødt til at flytte efter job. Mange flytter ikke tilbage, faldefærdige huse og sådan noget.”

Flere antydede imidlertid også, at det bliver forbundet med lavstatus at ’blive derhjemme’ i forhold til at flytte til de større byer og få sig en videregående ud-

dannelse.⁷ En universitetsstuderende i København, 25-årige Tessa, udtrykte det på denne måde:

”Ja. Man snakker måske ikke [om det] med dem, der stadig bor der. Det er at stemple dem. Dem, der ikke er flyttet derfra, er et andet sted i deres liv.”

Interviewer: *”Noget med mand, børn, familie ...”?*

”De er i hvert fald på vej derhenad. Og de er færdiguddannede. Ikke, at det ikke er lige så godt. Det er bare anderledes.”

Årsager til flytning: Uddannelse, venner – og hjemstavnskolonier

Der var altså generelt et meget positivt billede af hjemstavnen. Hvorfor flyttede de så? Sammentæller man alle svar, blev uddannelse nævnt oftest (15 gange), efterfulgt af venner eller kæreste (9), manglende muligheder (7), for at komme væk hjemmefra (5), ikke bryder sig om kommunen (3), pga. job (2) og øvrige svar (6).

Mange mente, at der ”ikke skete nok”, efter at man var blevet 17-18 år. Men ud over uddannelse var det netværket, der var den vigtigste faktor: Vennerne trak virkelig! Og vejen gik ofte til Aarhus. Ni ud af de 14 unge, der var flyttet til storbyer, var således studerende i Aarhus. Interviewene røbede, at disse ’immigrantnetværk’ – eller *hjemstavnskolonier* – udgjorde den vigtigste, sociale kapital for de unge. Disse kolonier havde både sociale og økonomiske funktioner, og de sikrede, at man ikke endte i storbyen som en ’Palle alene i verden’. Et godt eksempel på en ’kolonist’ er den 25-årige sygeplejerskestuderende i Aarhus, Nana, en Thyborøn-pige:

”Det der med, at man har venner helt fra små, og der er nogle, der følger en ... det gør at, i Aarhus, at vi sådan finder sammen. Sådan er det. Det kommer selvfølgelig an på, om det er studiemiljøet – der finder man jo nye venner. Og hvis det er nogen [af de nye venner], der er rigtig tætte, bli’r de præsenteret for de andre ... [latter].”

Nana forklarede uddybende, at de har et helt ’system’, hvor man drager omsorg for hinanden – en omsorg, der som tidligere nævnt er en fast bestanddel af fællesskabet i Thyborøn og en vestjysk identitet. Da jeg spurgte ind til, om hendes venner i Aarhus kommer fra Thyborøn, fik jeg følgende svar:

”Jamen, det er mest fra Harboøre. Der er cirka 20-25 ... Sådan er det jo. Man gør jo ingenting selv ...”

Interviewer: *”Hvad mener du?”*

”Jamen, det er fordi, hvis der er to [fra hjemegnen], der flytter til Aarhus, så kommer de osse ... Vi mødes regelmæssigt. Det er ret ens, det er osse derfor, man så hurtigt falder til her.”

Interviewer: *"Ku' du bedst sammen med de venner, du kendte i forvejen?"*

"Ja, det ku' jeg. Thyborøn er en by, hvor folk flytter, så du finder som regel sammen med nogen, som har lidt samme interesser. Nogen, der er vant til det der lokalsamfund; som har den der omsorg for hinanden på en anden måde, end man har i en storby."

Interviewer: *"Hvad mener du med omsorg?"*

"Det tænker jeg er et nøgleord fra lige at komme fra Vestjylland, det er at komme fra samme sted ... Og selvom, at man måske har været knap så gode venner derhjemme, så har man det til fælles, at man kommer fra samme sted. Og det er svært at dele med nogen, der kommer fra en storby, den der mentalitet."

Interviewer: *"Hvad mener du med den der mentalitet?"*

"Det er i forhold til den tilgang til tingene, omsorg. Dem [fra Harboøre og Thyborøn] kan man godt finde sammen med. I Thyborøn kender alle alle. Så har man sådan en indre forpligtelse til at tage sig af alle. Det ka' godt være, det bare er mig. Men sådan tænker jeg."

Overvejede de at flytte tilbage?

På dette spørgsmål svarede 11 ja og 14 nej. Nogle af nej-sigerne var imidlertid meget tøvende – det afhang også af jobmuligheder og – ikke mindst – hvad vennerne ville. Hvad angår de unge fraflyttere, der overvejede at flytte tilbage, spillede det for de fleste ind, at de havde haft en god, tryk barndom og tidlig ungdom, som de også ønskede deres egne børn skulle have. Et godt eksempel var den ovennævnte sygeplejerskestuderende i Aarhus, Nana:

"Æhm ... jeg ku' godt tænke mig at flytte tilbage til Vestjylland. Men jeg er blevet gift med en Hvide Sande bo, så det ka' være, vi ender der ... Hvide Sande og Thyborøn, det er to byer, der minder utroligt meget om hinanden. Vores familie er [hvert sit] sted ... Der er noget helt specielt over det der med lokalsamfundet. Det er, hvis man engang ska' ha' børn, at man så har mulighed for at gi' dem det, man selv fik."

Der var dog også mere fornuftsbetonede overvejelser, f.eks. om man kunne få et tilfredsstillende job i området, adgang til uddannelse, et godt og billigt hus samt adgang til sygehus og andre vigtige offentlige serviceydelser. De unge ville så at sige ikke spille den humane kapital, de møjsommeligt havde bygget op. De ville ikke ofre deres karriere på at komme tilbage til hjemlig tryghed.

Et typisk udsagn kom fra 25-årige Thea, der læste idræt i Aarhus, og som var født og opvokset i Lemvig:

"Mmm ... det har jeg tænkt over ... Jeg ved det ikke, men det er heller ikke noget, jeg vil udelukke."

Interviewer: "Hvorfor ikke"?

"Fordi jeg synes generelt, jeg husker min barndom som et trygt sted. Det var en god barndom. Jeg vil ikke udelukke, det var et godt sted for ens børn at vokse op. Men uanset hvad, så kommer det nok til at afhænge af, hvor man får job ... De andre [vennerne] har det på samme måde. De tænker på det som et godt sted. Ingen si'r, de skal tilbage, men de vil heller ikke udelukke det."

Thea tilføjede, at hvis hun kunne få et job på Lemvig Gymnasium som idrætslærer, ville hun gerne tilbage. Men det forudsatte altså et godt, prestigøst job.

I det hele taget syntes der at finde en 'kamp' sted mellem de fleste interviewpersoners følelser og fornuft, når talen gik på deres hjemstavn, og om de overvejede at flytte tilbage på et tidspunkt. På den ene side følte de fleste sig meget stærkt knyttet til deres hjemegn, hvilket gav dem en hjemlængsel. På den anden side erkendte mange af dem, at der er færre muligheder (job, uddannelse, kulturelle aktiviteter) derhjemme end i de større byer, hvilket – den stærke hjemstavnsfølelse til trods – gjorde, at mange af dem nok ikke ville flytte tilbage. De ville med andre ord ikke spille deres hårdt erhvervede human kapital. Imidlertid – hvis der var et attraktivt job i hjemkommunen eller i det vestjyske...

Er de unges flugt fra landet en 'naturlov'?

Mellem ud- og hjemlængsel

Ofte bliver tendenser som strukturændringer, centralisering og affolkning omtalt – og opfattet – som rene naturlove. Megatrends, der fejer ustoppeligt hen over verden. Urbaniseringen bare fortsætter og fortsætter. Ligesom tidevandet er det umuligt at stoppe den. I det perspektiv er vi mennesker i en vis forstand handlingslammede. Det er Udviklingen, der styrer os, ikke omvendt.

Som jeg viste det, har denne diskurs været fremherskende siden midten af 1960'erne, hvor dette sælsomme væsen – Strukturændringerne – krøb ind i landbrugersamfundene. Siden er det gået stærkt med befolkningsnedgangen på landet.

Men er Udviklingen nu også så irreversibel og ensidig, som den ofte fremstilles som? Og er det såkaldte Udkantsdanmark fuldstændigt ubeboeligt for de unge, der er født og opvokset der?

Det kom her helt bag på mig, hvilken stærk hjemstavnsfølelse langt de fleste unge havde

For at få nogle svar på det, formidlede jeg resultater fra en interviewundersøgelse fra 2012, som indbefattede 25 unge fraflyttere fra Lemvig Kommune – dette natursmukke, men tyndt befolkede område, der udgør Jyllands højre hånd. Det kom her helt bag på mig, hvilken stærk hjemstavnsfølelse langt de

fleste unge havde. De var virkelig vestjyder med stort V – meget mere end jeg selv. Mange af disse unge rummer i sig en tvæfølelse af ud- og hjemlængsel, af karrierelyst i det ukendte og savn efter det hjemlige og kendte – familie og gamle venner. De mente ikke selv, de kom fra Udkantsdanmark i negativ forstand, kun i rent geografisk-fysisk forstand. De værdsatte en tryk barndom, smuk natur, rolige omgivelser, stærke lokalsamfund og venner for livet. Og den vestjyske mentalitet. Mange af dem boede i 'Lemvig-kolonier' i de store byer, primært Aarhus, hvor de studerede. Flere af dem ville gerne vende tilbage til Lemvig kommune – eller i hvert fald til Vestjylland, hvis det rette job skulle vise sig. Måske er Udkantsdanmark 'æ så ringe endda'?

Den kunstige grænse mellem en indre 'ulandsbefolkning' og 'ilandsbefolkning' – og konsekvenserne heraf

Omend selv en vestjyde blev jeg meget overrasket over de unges vestjyske sindelag og tætte tilknytning til Lemvig Kommune og, mere generelt, til Vestjylland. Ofte talte de om den nævnte 'vestjyske mentalitet', som de elskede og – når de var blandt ikke-vestjyder – simpelthen savnede. Humoren. At folk er stille og rolige og til at stole på. Hjælpsomheden. Overbærenheden. Tålmodigheden – bare at tage det hele, som det kommer. De tætte, sociale fællesskaber. Naturen ... Jeg har aldrig selv været specielt stolt af at være vestjyde og synes egentlig, den vestjyske dialekt lyder ret bøvet. Men jeg forstod PRÆCIST, hvad de mente. Og jeg misundte dem lidt deres 'Lemvig-kolonier' – deres medbragte sociale kapital så at sige – for det oplevede jeg ikke selv som ung studerende i Aarhus. Jeg var helt alene i storbyen. Ikke nemt.

Jeg synes, disse resultater sætter udkantsdiskursen og dens *udkantisering* lidt i relief. Det er egentlig lidt unfair af journalister, forfattere m.fl. at konstruere denne land-by-modsætning – en meget kunstig og helt fejlagtig, indre grænse mellem en 'ulandsbefolkning' (Udkantsdanmark) og en 'ilandsbefolkning' (de store byer). Ja, man får til tider indtrykket af, at denne grænse trækkes mellem København og Resten/Resterne = danske, 'tilbagestående' områder uden navn (og gavn), og som København til stadighed skal subsidiere (jf. debatten om den kommunale udligning). Men disse dygtige, flittige unge mennesker, jeg interviewede, kommer *ikke* fra en eller anden urban forestilling om 'Lars Tyndskids Marker', hvor der kun bor dysfunktionelle, arbejdsløse, voldelige og crazy mennesker. De kommer fra velfungerende familier og lokalsamfund med sunde og solide værdier af stor værdi for vort land.

Efter min mening var de nye, mestendels 'kunstige' regioner, vi fik med kommunalreformen i 2007, en katastrofe for den regionale identitet – med alvorlige negative konsekvenser som affolkning og institutionsdød, 'moderne stavnsbånd' og, sandsynligvis også, negative økonomiske konsekvenser

Og det er måske også meget godt, en del af dem vender hjem på et tidspunkt og bidrager til at skabe lidt mere regional sammenhængskraft, regional identitet og regional, økonomisk vækst. Det er der stærkt brug for! På den måde kunne vi få et mere balanceret Danmark med *mange* regionaløkonomiske centre og ikke kun en håndfuld som nu. F.eks. kunne Herning i højere grad udvikles som vækst- og uddannelsescentrum for en nordvestjysk region, mens Esbjerg kunne udvikles til det samme i en sydvestjysk region. Så ville der komme flere uddannelsesmuligheder og et større og mere attraktivt jobmarked de steder, hvilket alt andet lige vil gøre det langt mere attraktivt for de unge at blive her – eller flytte tilbage. Her bør vi vende blikket mod en ydre grænse, nemlig mod Tyskland. Tyskerne har så sandelig orden i den lokale og regionale identitet – se blot deres byskilte, f.eks. landsbyen Skovby, *Schuby, Slesvig-Holsten (Delstat), Slesvig-Flensborg (Kreds), Arensharde (Amt), Schuby-Königswill-Jägerkrug-Neukrug (Gemeindegebiet)*. Og selv sådan en lille by med 2.700 indbyggere har naturligvis sit eget våbenskjold. Her ved folk, hvem de er, og hvor de hører til. Efter min mening var de nye, mestendels 'kunstige' regioner, vi fik med kommunalreformen i 2007, en katastrofe for den regionale identitet (inkl. den vestjyske) – med alvorlige negative konsekvenser som affolkning og institutionsdød, 'moderne stavnsbånd' og, sandsynligvis også, negative økonomiske konsekvenser.

Ej en naturlov, at unge flygter væk fra deres hjemstavn

Min undersøgelse er naturligvis ikke helt ny, men KL's analysenotat (Andersen, 2019) viser som nævnt, at der i disse år er mange småbørnsfamilier, der vælger at søge tilbage til deres rødder i Lemvig Kommune, ligesom Andersen og Nørgaard (2019) har vist, at en ny kontraurbanisering kan være i gang på landsplan. De unges flugt fra landet er således ikke en naturlov. Hjemstavnen er for mange, der har stiftet familie, ikke (længere) *nedern*. Der er mange ting, der (til)trækker. 'Udkantiseringen' er efter alt at dømme aftagende. Og måske det netop er nogle af dem, jeg har interviewet, der – sammen med ægtefælle og børn – er flyttet tilbage. Ja, og hvem ved, måske den forfærdelige coronapandemi kan gøre det *endnu* mere tiltrækkende for de unge at søge tilbage til landområderne, naturen, uforstyrreligheden, og de trygge og overskuelige fællesskaber, der findes her.

Noter

- 1 Se også Svendsen (2013, 2018) for yderligere oplysninger om undersøgelsen, herunder metode.
- 2 Jeg takker den anonyme fagfællebedømmer for et særdeles grundigt review af et tidligere udkast af denne artikel.
- 3 Jørgensens væsentligste bidrag i *Andelsbladet* om dette emne er de tre artikler, "En tobaksring" (1900), "Detailhandlerne og Ringene" (1904) og "Brugsforeningerne og Ringene" (1904), der alle blev genstand for en voldsom debat.
- 4 Se f.eks. *Højskolebladet* (1901: 679ff.; 1903: 815ff).
- 5 Jeg har benyttet alle de medier, der indgik i mediedatabasen Infomedia gennem perioden. Da jeg lavede figuren i december 2019 var der 2646 mediekilder i alt. Januar 1990 var dette antal kun på 10, men det påvirker naturligvis ikke *forholdet* mellem neutral og positiv terminologi. For en nærmere gennemgang, se Svendsen (2015).
- 6 En analyse fra Social og Indenrigsministeriet (2017) viser, at omkring en tredjedel af unge, der flyttede til København eller Aarhus i 1990, er flyttet tilbage til deres landsdel (Sjælland, Jylland, Fyn). Således konkluderes det: "Blandt de unge, der flyttede til København eller Aarhus i 1990, bor 7 ud af 10 et andet sted i landet i dag. Flere forhold spiller en rolle for, hvor man bosætter sig, herunder hvor ens familie og nære venner er bosat. Blandt unge, som flyttede til København eller Aarhus i 1990, bor 3 ud af 10 i dag i den landsdel, som de flyttede fra i 1990" (Social og Indenrigsministeriet, 2017: 1). Muligheder for job og karriere sætter dog de overordnede rammer for den interne migration: "Jobmulighederne spiller formentlig også en rolle for, hvor man vælger at bo. Blandt unge, der flyttede fra en landsdel på Sjælland til København i 1990, bor 87 pct. i dag på Sjælland. Derimod er det kun 36 pct. af de unge tilflyttere fra Jylland til København, der i dag bor i Jylland" (ibid.).
- 7 Rent faktisk viser en analyse af Kommunernes Landsforening (2014), at de unge, der bliver boende i hjemkommunen – eller som kun sporadisk flytter derfra – har mindre uddannelse end tilbageflytterne (dvs. unge, der har boet uden for hjemkommunen i minimum 2 år). Næsten halvdelen har en erhvervsfaglig uddannelse, hvilket kun gælder omkring hver tredje tilbageflytter (op.cit.: 9).

Litteratur

- Andersen, Hans Thor og Helle Nørgaard (2018), "Bosætning og flyttemønstre i Danmark – en oversigt", *Økonomi & Politik*, 91(4): 7-19.
- Andersen, Nadja Christine Hedegaard (2019), "Mellemkommunale flytninger blandt børn (0-6 årige)", Kommunernes Landsforening, Analysenotat, 3. september, <https://www.kl.dk/media/21449/boernefamiliers-flytninger-paa-tvaers-af-kommuner.pdf>
- Bjørn, Claus (1988), "Landbrugets foreninger til 1914", i Claus Bjørn, red., *Det danske landbrugshistorie, 1810-1914*, Odense: Landbohistorisk Selskab, pp. 351-381.
- Dannemand, Henrik (1998), "Udkantsdanmark på Det Kongelige", *Berlingske Tidende*, 24. april.
- Kommunernes Landsforening (2014), "Unge flyttemønstre", 14. februar, <https://www.kl.dk/media/18632/unges-flyttemoenstre.pdf>
- Neergaard, Gyde (1992), "Udkantsdanmark", *Dagbladens Bureau*, 26. maj.
- Social og Indenrigsministeriet (2017), "Flytninger i Danmark", 12. januar, <https://www.ft.dk/samling/20131/almDEL/KOU/bilag/64/1363066.pdf>
- Sonne, Hans Christian (1867), *Om Arbejderforeninger. Til Oplysning og Veiledning*, Kjøbenhavn: Louis Kleins Bogtrykkeri,
- Svendsen, Gunnar Lind Haase (2001), "Historien anskuet som et kapitalmarked. Selvorganiseringen i de danske landdistrikter 1800-1900", *Fortid og Nutid*, (1): 2351, <http://www.landsarkivetkbh.dk/fortid/ex.htm>
- Svendsen, Gunnar Lind Haase (2013), *Mellem følelser og fornuft: Til- og fraflyttere i Lemvig Kommune, med fokus på de unge fraflyttere*, Esbjerg: Syddansk Universitet, Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, CLF Report series, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/iful/udgivelser/clf_report_20_lemvig.pdf
- Svendsen, Gunnar Lind Haase (2015), "Hvorfor bliver der talt så grimt om de danske landdistrikter? Italesættelsen af landdistrikterne sammenlignet med de virkelige livsvilkår", i Finn Slumstrup og Viggo Mortensen, red., *Op-rør fra udkanten: Mulighedernes land 2.0*, Hovedland, pp. 62-79.
- Svendsen, Gunnar Lind Haase (2018), "Between belonging and longing: Why do young rural-urban migrants leave their places of birth, what do they leave behind, and do they consider moving back?", *Journal of Cultural Analysis and Social Change*, 3(1), [02], <https://doi.org/10.20897/jcasc/2671>